

Så använder du kursplanerna

Kommunal vuxenutbildning på grundläggande nivå och
som anpassad utbildning på grundläggande nivå

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri
PDF från Skolverkets webbplats:

www.skolverket.se/publikationer

ISBN: 978-91-7559-612-9

Skolverket, Stockholm 2023

Innehåll

Inledning	4
Kursplanen är en del av en styrkedja	5
Kursplanen ger ramar för undervisningen	6
Lärare tolkar och omsätter styrdokumenterna i sin undervisning	6
Komvux har ett brett bildningsuppdrag	6
Hur är kursplanen tänkt att användas?	8
Syftet utgör utgångspunkt för kursen	8
Det centrala innehållet anger kursens obligatoriska kunskapsinnehåll	9
Läraren avgör på vilket sätt undervisningen behandlar det centrala innehållet	9
Läraren har många mål för sin undervisning	9
Bedömningar i syfte att stödja elevernas kunskapsutveckling	10
Betygskriterier	11
Riskerna med alltför detaljerade betygskriterier	11
Återkoppling i form av betygsbeteckningar och kriterier	12
Vikten av ett brett och varierat betygsunderlag	12
Läraren läser och tolkar betygskriterierna	12
Rättvisande betygssättning	13

Inledning

Det är läroplanen och kursplanerna som styr utbildningen och undervisningen inom kommunal vuxenutbildning på grundläggande nivå och kommunal vuxenutbildning som anpassad utbildning på grundläggande nivå. Utbildningen regleras även i skollagen och förordning om vuxenutbildning. Den här texten syftar till att tydliggöra hur kursplanen är uppbyggd, hur kursplanens olika delar förhåller sig till varandra och hur det är tänkt att du som lärare ska använda den för att planera och genomföra undervisningen samt sätta betyg.

Kursplanen är en del av en styrkedja

I läroplanen för vuxenutbildningen anges vuxenutbildningens uppdrag, grundläggande värden samt övergripande mål och riktlinjer. Utbildningen ska främja elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Av läroplanen framgår också att vuxenutbildningens målgrupp är heterogen och att eleverna är individer med mycket olika förutsättningar. Även elevernas mål med utbildningen kan variera väsentligt. Utbildningen måste därför anpassas utifrån individens behov och förutsättningar och den kan variera både till längd och till innehåll. Vuxenutbildningen ska alltid möta varje elev utifrån hans eller hennes behov och förutsättningar. Vuxenutbildningen ska också ta till vara de kunskaper och erfarenheter som vuxna elever inhämtat genom arbetsliv eller tidigare studier.

För varje kurs i komvux på grundläggande nivå och komvux som anpassad utbildning på grundläggande nivå finns det en kursplan. Kursplanen består av syfte, centralt innehåll och betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper. I de ämnen där det finns nationella delkurser eller inledande kurs och fortsättningskurs är syftet formulerat på samma sätt. Varje kurs eller nationell delkurs har också ett eget centralt innehåll och betygskriterier.

Kursplanernas delar avser att styra olika aspekter av lärares arbete, men de behöver läsas i sin helhet och förstås i relation till varandra. Detta är viktigt för att undervisningen ska få den bredd och det djup som kursplanen syftar till. Syftet och kursens centrala innehåll är i fokus vid planering och genomförande av undervisningen och betygskriterierna är i fokus vid betygssättning. Kursplanerna är tillsammans med läroplanen lärarens viktigaste verktyg för att planera och genomföra en undervisning av god kvalitet.

Kursplanen ger ramar för undervisningen

En kursplan är ett resultat av en omfattande process som involverar många aktörer, intressen och perspektiv. Kursplanerna ska vara användbara verktyg för lärare, utgå från relevant forskning och hålla sig inom de juridiska ramarna. De ska verka för en undervisning som ger eleverna en god grund för fortsatta studier, personlig utveckling, ett aktivt deltagande i samhälls- och arbetslivet utifrån elevens mål med studierna.

Kursplanerna är ett resultat av en mängd avvägningar. Det är regeringen som beslutar vilka kurser som ska finnas inom komvux på grundläggande nivå och komvux som anpassad utbildning på grundläggande nivå medan Skolverket beslutar om syfte, centralt innehåll och betygskriterier i kursplanerna. Kursplanerna innehåller ramar för undervisningen som är gemensamma för alla lärare och elever på grundläggande nivå. På så sätt bidrar de till en undervisning av god och likvärdig kvalitet.

Lärare tolkar och omsätter styrdokumentet i sin undervisning

I Sverige har lärare stor frihet att tolka styrdokumentet och omsätta dem i sin undervisning. Det här kan ses som ett uttryck för samhällets tillit till den professionella lärarkåren. Lärares handlingsutrymme bör inte i onödan begränsas då undervisning till sin natur är en dynamisk process där lämpliga val ofta beror på sammanhanget och baseras på de elever som läraren har i sin undervisning. Därför lämnar kursplanernas riktlinjer utrymme för läraren att utforma undervisningen med utgångspunkt i ett specifikt sammanhang och med hänsyn till den enskilda elevens behov, förutsättningar och mål med studierna.

Komvux har ett brett bildningsuppdrag

I skollagens 1 kapitel slås det fast att utbildningen syftar till att elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Skolan, inklusive komvux, har ett brett bildningsuppdrag och det framgår av skollagens 3 kapitel att alla elever ska ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Denna målsättning kvarstår givetvis trots att betygsskalan har förenklats.

Enligt skollagens 20 kapitel ska komvux också ge eleven möjlighet att utveckla kunskaper för att stärka sin ställning i arbetslivet och samhällslivet och vara en grund för fortsatta studier. Komvux ska även vara en bas för nationell och regional kompetensförsörjning till arbetslivet.

Undervisningens kvalitet har därmed en central betydelse. God undervisning rör sig ständigt mellan å ena sidan planering och struktur och å andra sidan följsamhet och anpassning utifrån elevernas utveckling. Det är en central uppgift i lärarens arbete att planera och leda undervisningen med ett tydligt mål i sikte och samtidigt ha beredskap för att ompröva, ändra och anpassa undervisningen beroende på hur den fungerar för eleverna.

I undervisningen samverkar olika typer av mål. En del är övergripande målsättningar för hela utbildningen och en del är långsiktiga mål för kursen. Andra är specifika och mer närliggande mål för undervisningen som handlar om vad läraren vill att just de här eleverna ska lära sig under ett arbetsområde eller en viss lektion. Specifika och närliggande målen kan ha olika karaktär och ha sin utgångspunkt i olika delar av lärarens uppdrag. Alla mål är inte enkelt mätbara och de kan ha olika konkretionsnivå och tidshorisont.

Hur är kursplanen tänkt att användas?

Vid planering och genomförande av undervisning utgår lärare från kursens syfte och centrala innehåll. Det beror på att syftet och det centrala innehållet tillsammans beskriver vad eleven ska lära sig och vilka förmågor och kunskaper som undervisningen ska ge eleven förutsättningar att utveckla.

Betygskriterierna används vid betygssättning, det vill säga i slutet av kursen eller delkursen. Läraren använder betygskriterierna för att avgöra nivån på elevens kunskaper. Betygskriterierna hänger ihop med syftet och det centrala innehållet och behöver därför läsas och tolkas utifrån dessa samt utifrån den undervisning som bedrivits.

Syftet utgör utgångspunkt för kursen

Det inledande stycket i varje kursplan ringar in kursens betydelse i ett bredare samhällsperspektiv. Sedan följer syftet, som riktar sig till läraren och beskriver de övergripande målsättningar som ska gälla för undervisningen i den aktuella kursen. Syftet är därför viktigt när lärare planerar och genomför undervisningen.

Syftestexten lyfter fram kursens väsentliga kunskaper och uttrycker de övergripande målsättningar som läraren ska ha med undervisningen. Syftestexten anger det ämnesspecifika kunnande som eleverna förväntas utveckla och ger därmed kunskapsuppdraget en central roll, samtidigt som det också innehåller skrivningar om att undervisningen syftar till att stimulera goda sociala och omdömesinriktade förmågor och förhållningssätt. Syftestexten avslutas med långsiktiga mål. De långsiktiga målen fokuserar på de delar av syftet som ligger till grund för kriterierna. De långsiktiga målen innehåller däremot inte sådana delar av syftet som kan rikta sig till elevernas socioemotionella utveckling, värderingar, beteenden eller intresse för ämnet. Dessa områden är viktiga när läraren planerar, genomför och utvärderar sin egen undervisning, men ska inte vara underlag för kunskapsbedömning och betygssättning.

De väsentliga kunskaperna inom respektive kurs är sammansatta och innefattar alltid både sådant eleven känner till och förstår samt sådant eleven kan göra och hantera. Balansen varierar beroende på ämnets karaktär. I alla kurser inom komvux på grundläggande nivå och komvux som anpassad utbildning på grundläggande nivå är målen uttryckta som att ”eleven ska ges förutsättningar att utveckla sin förmåga”. I svenska som andraspråk i komvux på grundläggande nivå är ett mål exempelvis att utveckla förmågan att formulera sig i tal och skrift. I komvux som anpassad utbildning på grundläggande nivå finns i kursen matematik exempelvis målet att utveckla förmågan att lösa matematiska problem.

Det centrala innehållet anger kursens obligatoriska kunskapsinnehåll

Det centrala innehållet anger vad som ska undervisas. Innehållet har olika karaktär beroende på ämnestradition och kan lägga olika vikt vid teoretiska och praktiska aspekter.

Läraren avgör på vilket sätt undervisningen behandlar det centrala innehållet

Med utgångspunkt i den aktuella elevgruppen eller den enskilde eleven gör läraren professionella tolkningar och didaktiska val om hur det centrala innehållet ska behandlas på bästa sätt. Det centrala innehållet är sådant som alla elever har rätt att möta i undervisningen. Innehållspunkterna ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt och som kan väga olika tungt i undervisningen.

Innehållspunkterna är uttryckta mer eller mindre detaljerat beroende på ämnets traditioner, ämnets kunskapsinnehåll och de behov som arbets- och samhällsliv och lärare gett uttryck för. Det centrala innehållet levandegörs av läraren i undervisningen. Det ingår i lärarens professionella yrkeskunnande att avgöra hur det centrala innehållet tar form i olika undervisningsgrupper och för olika elever.

– I matematik kan läraren exempelvis kombinera kunskapsområdet "Problemlösning" med andra delar av det centrala innehållet för att öva problemlösning inom olika delar av matematik och få problemlösning att bli en del av alla matematikområden. På samma sätt kan lärare som undervisar i samhällskunskap kombinera det centrala innehållet om informationssökning och källkritik med andra kunskapsområden i kursen.

– På liknande sätt kan en lärare i svenska arbeta med flera delar av det centrala innehållet samtidigt. Det går till exempel att arbeta med läsning av sakprosatexter och kombinera det med olika former av samtal och skrivande.

Läraren har många mål för sin undervisning

Med utgångspunkt i komvux breda bildningsuppdrag hanterar läraren olika mål i sin undervisning. För lärarens lektioner, moment eller arbetsområden kan det vara meningsfullt att tala om mål som inte är så omfattande, det vill säga mål för det som läraren vill att eleverna ska lära sig och utveckla utifrån hur syftet och det centrala innehållet omsätts i undervisningen. Dessa mål kan vara mångfacetterade, mer eller mindre uttalade och omfattande samt ha olika tidshorisont och karaktär. Vissa av målen varken kan eller behöver mätas. Det som är gemensamt för dessa mål är att de är föremål för lärarens professionella

och didaktiska val och utgör en del av vägen mot det bredare syftet med undervisningen i ämnet.

– Ett exempel kan vara att läraren inom kursen biologi inom komvux på grundläggande nivå vill att eleverna ska kunna benämna vissa insekter inom ordningen steklar. Denna specifika kunskap nämns inte heller uttryckligen i biologiämnets syfte och långsiktiga mål men är i exemplet ett konkret mål för lärarens undervisning. Samtidigt är det en del av vägen mot det bredare syftet med undervisningen i ämnet på så vis att namnen på olika insekter är något som läraren kan bygga vidare på i andra sammanhang.

Bedömningar i syfte att stödja elevernas kunskapsutveckling

För att planera den kommande undervisningen behöver läraren hålla sig informerad om hur undervisningen fungerar och hur elevernas kunskaper utvecklas. Bedömningar som syftar till att stödja elevernas kunskapsutveckling är ofta kontinuerliga och görs i stunden. De behöver ge information om elevernas styrkor och utvecklingsbehov som är så pass detaljerad och nyanserad att den gör det möjligt för läraren att förändra och anpassa sin kommande undervisning och ge verkningsfull återkoppling till eleverna. Läraren kan på så vis få syn på vad som behöver fördjupas, repeteras eller sättas in i andra sammanhang i den kommande undervisningen. Av det följer att kursens syfte, det centrala innehållet och lärarens närliggande och specifika mål för sin undervisning hamnar i fokus.

Genom att kontinuerligt stämma av elevens kunskaper mot betygskriterierna kan läraren identifiera om eleven är i behov av extra anpassningar eller behöver stimuleras för att nå längre i sin kunskapsutveckling. Det är viktigt att komma ihåg att även om det bara finns ett betygssteg ska eleven stimuleras att nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling.

Kursplanerna specificerar inte exakt vad dessa bedömningar ska gälla eller hur de ska göras. Det beror på det nära släktskapet med undervisningen, det vill säga att vad som behöver tas upp under nästa undervisningstillfälle, hur det ska göras och vilken slags återkoppling som är utvecklande för eleverna vid varje enskilt tillfälle beror på sammanhanget. Det måste finnas utrymmen i undervisning och bedömning som inte är fullt ut definierade på förhand. Varje elevs kunskapsutveckling kommer inte att ta exakt samma bana och därför är det viktigt att i undervisningen ge plats och stöttning åt elever att öva, pröva, våga ha fel och få uppleva känslan av att kunskaper kan vara sin egen belöning.

Betygskriterier

Betygskriterierna uttrycker kännetecknen på vad en elev behöver kunna för att få ett godkänt betyg. I komvux på grundläggande nivå används betygen Godkänt och Icke godkänt. I kurser inom komvux som anpassad utbildning på grundläggande nivå används betyget Godkänt. För den elev som inte uppnår betyget Godkänt ska ett intyg om deltagande utfärdas. I de kurser som motsvarar den utbildning som ges inom ämnesområden i anpassad grundskola används kriterier för bedömning av kunskaper i stället för betygskriterier. I de kurserna sätts inte betyg.

Betygskriterierna kan inte på egen hand säga något meningsfullt om en elevs kunskaper utan behöver läsas och tolkas i relation till syfte, centralt innehåll och den undervisning som bedrivits. Det kräver den undervisande lärarens yrkeskunskap och omdöme.

Riskerna med alltför detaljerade betygskriterier

För att betygskriterierna ska fungera som ett användbart verktyg vid betygssättning är de formulerade på ett relativt övergripande sätt. På så sätt ger de läraren möjligheter att sätta det betyg som motsvarar elevens kunskaper utifrån ett brett och varierat underlag. Det finns därför få detaljer från det centrala innehållet i betygskriterierna så att enstaka detaljer inte ska få alltför stor betydelse för elevens betyg. På så sätt ger betygskriterierna läraren möjligheter att göra en allsidig bedömning utifrån ett brett och varierat underlag som gett eleven möjligheter att visa sina kunskaper på olika sätt.

Ibland sätts likhetstecken mellan likvärdighet och precisa och detaljerade kursplaner och kriterier. Kursplanerna med sina kriterier är naturligtvis viktiga för likvärdigheten, men de kan inte vara ensamt avgörande. Alla de kunskaper som eleven förväntas utveckla i utbildningen är inte av en sådan karaktär att de låter sig beskrivas vare sig enkelt eller på ett sätt som alla lärare uppfattar exakt likadant.

Det är viktigt att lärare arbetar för att skapa samsyn kring de kunskaper som är väsentliga i en kurs eller delkurs, eftersom det ger bättre förutsättningar för likvärdighet och för ämnesdidaktiskt välgrundade val. En samsyn som utvecklas inom professionen kan förbättra kvaliteten på undervisningen samt på lärares tolkningar av betygskriterier i relation till syfte, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits i enlighet med kursplanen.

Alltför precisa beskrivningar i betygsmatriser, skoladministrativa system eller liknande riskerar också att hindra snarare än gynna elevens nyfikenhet, kreativitet och kunskapsutveckling. De kan begränsa undervisningen genom att ställa det enkelt mätbara i förgrunden. Det finns dessutom en risk att eleven får ägna mer tid och energi åt att visa sina kunskaper än åt att utveckla nya kunskaper.

Återkoppling i form av betygsbeteckningar och kriterier

Läraren väljer ibland att återkoppla resultaten på enskilda uppgifter med hjälp av betygsbeteckningar. Det är viktigt att vara medveten om att enskilda prestationer utgör mindre bitar i ett större pussel som läggs av läraren. Det finns en risk för att elever blandar ihop betygsbeteckningar på enskilda prestationer med riktiga betyg om läraren väljer att återkoppla på ett sådant sätt.

Lärare och rektorer bör vara uppmärksamma på hur, när och i vilken omfattning betygskriterierna kommuniceras till eleverna. Eleverna behöver återkoppling som de kan förstå och använda sig av, vilket ofta är något annat än citat ur styrdokumentet. Det kan vara lättare för en elev att förstå vad som är en bra text med hjälp av jämförelser med andra texter, än att på förhand utläsa vad som är god kvalitet utifrån betygskriteriernas övergripande formuleringar.

Vikten av ett brett och varierat betygsunderlag

Betygskriterierna är konstruerade för att göra bedömningar för att sätta betyg. Inför detta behöver läraren samla in ett betygsunderlag som är relevant i förhållande till betygskriterierna.

Även om läraren planerar undervisningen utifrån kursens syfte och centrala innehåll behöver läraren känna till betygskriteriernas innehåll. Genom att med viss regelbundenhet stämma av vilket underlag som har samlats in och analysera vad underlaget säger om elevens kunskaper kan läraren säkerställa ett brett och varierat underlag i relation till betygskriterierna. Betygsunderlaget blir därmed mer relevant och betygen mer rättvisande. Läraren behöver planera undervisningen på ett sätt som säkerställer att det finns ett betygsunderlag som vid kursens slut är relevant i förhållande till betygskriterierna i sin helhet.

Läraren läser och tolkar betygskriterierna

Lärarens tolkning av betygskriterierna påverkas av sådant som betonas i kursens syfte, komplexiteten i det centrala innehållet, hur undervisningen sett ut och vilka möjligheter eleverna haft att fördjupa sina kunskaper. Det innebär att olika delar och underlag viktas olika tungt vid betygssättningen. Läraren fäster då större vikt vid sådana kunskaper som betonas i syftet eller som kan kopplas till stora och väsentliga delar av det centrala innehållet och som därmed har fokuserats i undervisningen. För att läraren ska sätta betyget Godkänt måste eleven ha visat kunskaper inom samtliga delar av betygskriterierna för betygssteget.

I kurserna i engelska inom komvux på grundläggande nivå finns i syftet bland annat formuleringen ”Undervisningen ska även ge eleven möjlighet att utveckla kunskaper om och förståelse av olika livsvillkor samt sociala och kulturella

förhållanden i områden och i sammanhang där engelska används”. Detta finns också med som en målpunkt. Eftersom syftestexten är gemensam för alla kurser i engelska behöver den läsas tillsammans med det centrala innehållet som finns i kunskapsområdet ”Kommunikationens innehåll” och de delar av betygskriterierna som behandlar detta. I nationell delkurs 1 är nivån i betygskriterierna formulerade ”eleven kommenterar på ett mycket enkelt sätt några förhållanden i olika sammanhang och områden där engelska används”, medan den i nationell delkurs 4 är formulerad ”eleven diskuterar översiktligt några förhållanden i olika sammanhang och områden där engelska används”.

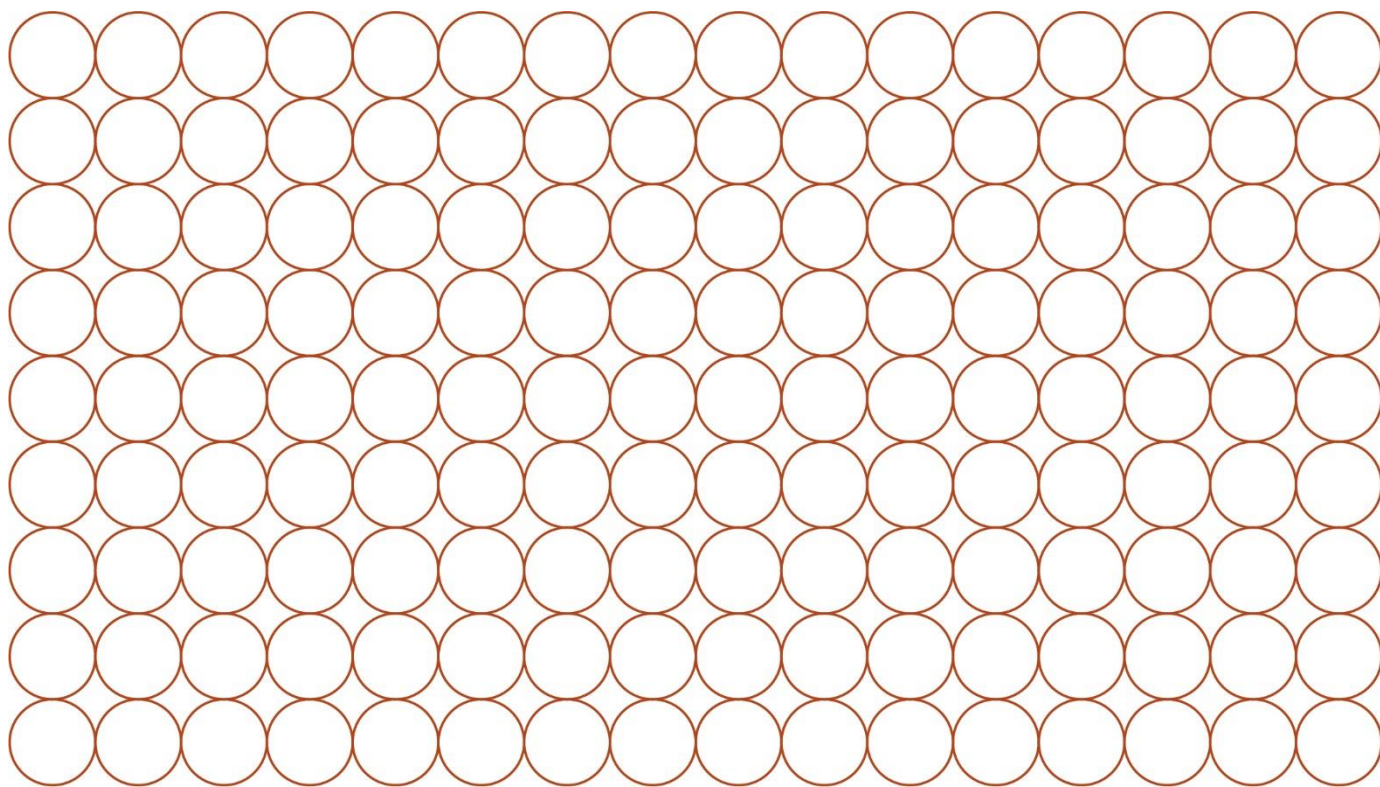
I komvux som anpassad utbildning på grundläggande nivå finns i kursen hem- och konsumentkunskap betygskriterierna ”Eleven medverkar i att planera och tillaga måltider och genomföra andra uppgifter som hör samman med måltiden”. Detta behöver läsas tillsammans med det centrala innehållet i kunskapsområdet Mat, måltider och hälsa som exempelvis lyfter ”Matlagning och bakning. Hur valet av metod påverkar processen och resultatet” och syftestextens formulering att ”... eleven utvecklar tilltron till sin egen förmåga och kreativitet vid matlagning, skapande av måltider och andra uppgifter i hushållet”.

Alla kursplanens delar behövs alltså för att ringa in vad som ska bedömas mot betygskriterierna. Läraren måste även väga in vad undervisningen har behandlat och göra sin bedömning av elevernas kunskaper utifrån det. Därför är det ofrånkomligt att betygskriterierna behöver läsas och tolkas, inte bara i relation till kursplanens övriga delar, utan även till den undervisning som bedrivits.

Rättvisande betygssättning

Betyg sätts i slutet av en kurs eller delkurs. Vid tiden för betygssättningen analyserar och värderar lärare betygsunderlaget i förhållande till betygskriterierna för att bedöma om elevens kunskaper motsvarar samtliga delar av betygskriterierna för Godkänt. Läraren jämför olika underlag mot betygskriterierna och analyserar vilket betyg som helheten indikerar.

Läraren använder den information om elevens kunskaper som är relevant i jämförelse med betygskriterierna, men kan ofta ganska omgående komma fram till att vissa underlag inte är relevanta för betygssättningen. Det kan till exempel handla om underlag som visar andra kvaliteter än de som kan jämföras med betygskriterierna eller arbeten som lämnats in så sent att läraren inte hunnit värdera dem på ett tillförlitligt sätt. Nyare underlag väger oftast tyngre än äldre underlag, eftersom elevens kunskaper fördjupas och utvecklas genom undervisningen. Vid betygssättningen behöver läraren även fråga sig hur olika bedömningssituationer gav eleverna möjlighet att visa sina kunskaper.

Skolverket

www.skolverket.se